

Вирощування бавовника на Півдні України: історія та перспективи

Божкова Ганна,

канд.іст.наук, доцент,

доцент кафедри українознавства та суспільних наук,

Миколаївський національний аграрний університет

Анотація: висвітлено деякі аспекти історії розвитку вирощування бавовнику на Півдні України в дорадянський, радянський періоди та на сучасному етапі. Розглянуто діяльність одного із засновників вітчизняного бавовництва В.Г. Ротмістрова щодо розробки технології вирощування бавовника в південному регіоні України.

Ключові слова: сільське господарство, В.Г. Ротмістров, бавовник, бавовна-сирець.

Бавовник – одна із найстарших та найпоширеніших сільськогосподарських культур в історії людства. На сучасному етапі він не збирається здавати свої позиції. Сьогодні найбільшими виробниками бавовни в світі є КНР (близько 6,6 млн т в 2025 р.), Бразилія (4,15 млн т), Узбекистан (2,1 млн т), США, Індія та Пакистан. Загалом бавовна-сирець вирощується більш ніж в 100 країнах світу [1].

На Півдні України, зокрема, на Миколаївщині, експерименти із вирощування бавовника розпочалися в кінці XIX - на початку XX століття. Зокрема, місцевий землевласник Сухомлінов в кінці XIX ст. засіяв бавовником 30 десятин, а німецький консул в Миколаєві Фриш 50 десятин. Тодішня середня врожайність бавовника становила близько 15 центнерів на гектар [2].

Одним із організаторів бавовняного виробництва в Україні був видатний агроном-дослідник Володимир Ротмістров, який з 1894 по 1917 рр. працював директором Одеського дослідного поля [3]. Саме він був першим, хто довів можливість розведення бавовни в південному регіоні. За дорученням департаменту землеробства він, починаючи з 1909 року, створив дослідні ділянки в Бессарабії, Херсонській, Катеринославській та Таврійській губерніях. Спочатку для посівів використовувалось насіння американської селекції. В.Г. Ротмістров дійшов висновку, що північна зона вирощування бавовника обмежена лінією Кишинів – Миколаїв – Мелітополь. Вчений наголошував на тому, що за умови зрошення південних земель, тут є можливим вирощування не тільки бавовника, але й кенафу, сої, цукрового сорго, люцерни та інших культур. В сприятливі роки врожайність бавовнику становила до 150-160 пудів. Вчений доводив, що за можливості зрошування врожайність зросте [4].

На початку XX століття, разом із колегами, Володимиром Ротмістровим було розроблено технологію вирощування бавовнику, яка визначала райони можливої культивуації, специфіку вирощування різних сортів як зі зрошенням, так і без нього, методи захисту посівів від шкідників, місце в сівозміні тощо. На

основі 13-річних дослідів він довів не просто можливість вирощування бавовника на півдні, але й був переконаний у високій рентабельності цієї сільськогосподарської культури [3].

За радянської влади вирощування бавовника в Україні було поновлене в кінці 1920-х на початку 1930-х рр. Проте, перший врожай 1930 р. став для аграріїв катастрофою, адже було зібрано лише чверть від запланованого. Аналіз причин невдачі показав, що головна проблема полягала у відсутності в Україні кваліфікованих фахівців, які б добре розумілися на вирощуванні бавовника та його переробці. За період з 1930 по 1932 рр. в Україні було створено 1519 колгоспів, які займалися вирощуванням бавовни. Напередодні Другої світової війни площа угідь, зайнятих бавовником збільшилася майже в 2 з половиною рази. Бавовником засівалися площі більш ніж в 260 тис. га, врожай становив близько 100 тис. тонн бавовни-сирцю. В 1940 році Миколаївщина вирощувала 67% від загального обсягу виробництва бавовни-сирця в Україні [2].

Під час післявоєнної відбудови вирощування бавовника було збільшено вдвічі. В колгоспі с. Олександрівка Снігурівського району в 1950 р. було засаджено бавовником більше 500 га угідь. Станом на початок 1952 р. посівні площі бавовника в Україні збільшилися до 475 тис. га [2]. Але вже в 1956 році, проаналізувавши здобутки та збитки, керівництво УРСР вирішило відмовитись від вирощування цієї культури й головним центром виробництва бавовни в СРСР стає Узбекистан.

В 2024 році українські аграрії повернулися до практики вирощування бавовнику. За словами директора Інституту експертизи сортів рослин (ІЕСС) С.Мельника, третій рік фахівці інституту проводять роботу із декількома сортами цієї рослини. В 2024 році на базі ІЕСС було випробувано п'ять закордонних сортів, надісланих із США, Туреччини та Німеччини. За результатами дослідження чотири сорта бавовника, два іноземного походження і два українських, включені до Державного реєстру сортів рослин. Українські сорти «Підозерський 4» для незрошуваних та «Дніпровський 5» для зрошуваних ділянок добре зарекомендували себе в Одеській області, на майбутнє планується розширення посівних площ бавовника, держава обіцяє пільги для його виробників [4].

Список використаних джерел:

1. Хто на першому місці з виробництва бавовни. URL: <https://euco.mriya.v.ua/dzherelo/khto-na-pershomu-misci-z-virobnictva-bavovni.html> (дата звернення: 30.03.2026).
2. Сорочан Анатолій. Природі наперекір. Південна Правда. №27 (23499). 12 березня 2016. URL: https://www.up.mk.ua/mainpage/show_item/10429 (дата звернення: 01.04.2026).
3. Коваленко М.М. Професор В.Г. Ротмістров (1866-1941) про значення Дніпровської ГЕС для сільського господарства. Вісник Черкаського університету : Історичні науки. Том 315. № 22 (2014). URL: <https://history-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/125> (дата звернення: 01.04.2026).

4. 155 років з дня народження українського вченого агронома, фундатора дослідної справи Володимира Григоровича Ротмістрова (1866-1941). Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України. URL: <https://dnsgb.com.ua/novini/vistavki/155-rokiv-z-dnya-narodzhennya-ukrainskogo-vchenogo-agronoma-fundatora-doslidnoi-spravi-volodimira-grigorovicha-rotmistrova1866-1941/> (дата звернення: 29.03.2026).

5. В Україні випробовують шість нових сортів бавовнику. Агроном. Все про вирощування сільгоспкультур. URL: <https://www.agronom.com.ua/v-ukrayini-vyprovovuyut-shist-novyh-sortiv-bavovnyku>. (дата звернення: 01.04.2026).

***Abstract:** Some aspects of the history of the development of cotton cultivation in the South of Ukraine at the present stage. The activities of one of the founders of domestic cotton farming, V.G. Rotmistrov, in developing cotton cultivation technology in the southern region of Ukraine are considered.*

Keywords: agriculture, V.G. Rotmistrov, cotton, raw cotton.